VIOLETA UNGUREANU
Institutul de Filologie
(Chişinău)

STRUCTURI ACTANȚIALE CU VERBE POLISEMANTICE

Abstract

Most of the words in a language have a feature of having several meanings, i.e. they are *polysemantic*. In order to give light to the differences in meanings the author analyzes and compares texts in which this or that word is used. Due to their polysemantic sphere, verbs can belong, in one meaning, to a class, in another meaning, to another class: Ion *a însemnat* (recorded) everything on paper (action verb) and Ion *a însemnat* (meant) much for Ioana. The verbs characterized through semantic dynamism are also implied in a specific relation with examples of free positions which it opens: agentive, passive, etc. Thus, within polysemantic verbs there can be recorded a large palette of arguments having different roles.

Delimitarea sensurilor unui cuvânt se face prin identificarea contextelor sau reliefarea posibilităţilor de combinare pentru cuvântul respectiv. Cele mai multe cuvinte într-o limbă au însuşirea de a avea mai multe sensuri, adică sunt *polisemantice*. Cu cât o unitate este mai frecventă, cu atât are mai multe sensuri. Sensurile unui cuvânt polisemantic reprezintă o ierarhie. Numai unul dintre sensurile cuvântului polisemantic este denotativ-descriptiv. Definirea sensului denotativ este strâns legată de exstralingvistic printr-o raportare la proprietăţile clasei de obiecte, aşa cum sunt văzute de o comunitate social-istorică dată. Sensul de bază domină sfera semantică a cuvântului, celelalte sensuri se subordonează acestuia în ordinea derivării lor. Sensurile conotative sunt variaţii semantice independente desprinse dintr-o anumită denotaţie. Frecvenţa cu care apare un anume sens al cuvântului, sfera lui de întrebuinţare etc. determină locul şi importanţa lui în structura semantică a cuvântului polisemantic. Pentru a pune în lumină diferenţele de sens sunt analizate şi comparate contextele în care este folosit un cuvânt dat. Astfel, „comportamentul cuvântului în planul expresiei (combinarea cu alte cuvinte în cadrul aceleiaşi construcţii, existenţa unor forme gramaticale, a unor sensuri ale acestor forme, prosodia etc.) sunt în mare măsură determinate de sensul cuvântului dat” [1, p. 30]. Deci, contextele sunt fundamentale pentru diferenţierea sensurilor cuvintelor polisemantice.

Spre deosebire de substantiv, care funcţionează ca centru în cadrul grupului nominal, verbul este centrul în grupul verbal. Importanţa funcţională a verbului se defineşte prin faptul că verbul este considerat centrul propoziţiei, pentru că în calitatea sa de semn predicativ îndeplineşte funcţia de organizare a predicativităţii. Predicativitatea include un semn predicativ plus zero. Zeroul poate fi suplinit de

BDD-A6950 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:13 UTC)

unul sau mai multe semne nepredicative unite cu predicatul. Anume verbul atribuie semnelor nepredicative diverse funcţii sau stabileşte anumite relaţii între ele. Această constatare care aparţine lingvistului V. V. Bogdanov este caracteristică pentru studiile moderne de semantică a verbului. Astfel, după cum menţionează I. Apresean, „între semantica modernă şi cea clasică există o deosebire. Semantica modernă nu are ca obiect de studiu numai sensurile unor cuvinte separate, ci şi sensurile unor propoziţii întregi. Mai precis, obiectul de studiu al semanticii moderne este semnificantul predicativ, adică semnificantul alcătuit din numele predicatului şi locurile libere care pot fi completate cu simbolurile variabilelor obiectuale" [2, p. 8].

În continuare vom vorbi despre semantica verbului, a cărei importanţa a fost menţionată în lucrările de specialitate: „Cu cât se atacă din mai multe fronturi conţinutul semantic al verbelor, cu atât ne apropiem mai mult de o sistematizare mai riguroasă a verbelor" [3, p. 43]. Raportul dintre conţinutul semantic-concret al verbului şi natura procesuală a acestui conţinut determină dezvoltarea a câtorva clase de verbe: *de acţiune*: a merge, a mânca; *de relaţie*: a avea, a poseda; *de stare*: a dormi, a dori; *de devenire:* a deveni, a îmbătrâni etc. Verbul caracterizat prin dinamism semantic este antrenat şi într-o relaţie specifică cu exponenţii poziţiilor libere pe care le deschide: *agentivă*, *pasivă* etc. Datorită sferei lor polisemantice, verbele pot aparţine, prin unul din sensuri, la o clasă, iar prin altul, la altă clasă: Ion *a însemnat* totul pe foaie (verb acţiune) şi Ion *a însemnat* mult pentru Ioana. Verbele pot trece dintr-o clasă în alta prin mutaţii semantice sau în legătură cu dezvoltarea unor sensuri gramaticale categoriale (diateza), cu dezvoltarea unor relaţii sintactice sau schimbarea tranzitivităţii: *a se plictisi* (*stare*, *intranz*.) *şi a-l plictisi* (*spectacolul*) (*stare*, *tranz*.). Ceea ce face posibilă realizarea unor enunţuri corecte într-o limbă dată este cunoaşterea structurilor fundamentale ale acesteia. Dependenţa dintre verb şi determinanţii lui este analizată dintr-o perspectivă nouă în cadrul teoriei fillmoriene, din perspectiva structurii de adâncime, bazată pe conferirea unor „ roluri" nominalelor care reprezintă argumentele verbului. În literatura de specialitate numărul rolurilor variază de la cercetător la cercetător.

Ca instrument de lucru, am operat următoarele funcţii semantice, descrise de V. V. Bogdanov [4, p. 52-55].

1. Agentul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal care reprezintă rolul tematic al unui argument activ, animat, a cărui caracteristică este provocarea acţiunii şi controlul ei. (**Croitorul** *croieşte costumul*).

2. Pacientul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal care reprezintă rolul tematic al unui argument cu trăsătura animat în calitate de obiect al acţiunii, stării sau relaţiei (*Mama spală* ***copilul***).

3. Beneficiarul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal ce reprezintă rolul tematic al unui argument cu trăsătura animat, care apare în funcţia destinatarului, adică a argumentului în favoarea sau în defavoarea căruia se face acţiunea (*Ion îi dăruieşte flori* ***Elenei***).

4. Experimentatorul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal ce desemnează rolul tematic al argumentului animat care este afectat de o anumită stare fiziologică sau psihologică (verbele sentendi *a simţi*, *a vedea* , *a iubi*, *a urî:* ***Ion*** *urăşte minciuna*).

BDD-A6950 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:13 UTC)

5. Obiectul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal ce constituie rolul tematic al argumentului inanimat în calitate de obiect al acţiunii, stării sau relaţiei (*Mama taie **pâine***).

6. Perceptivul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal ce reprezintă rolul tematic al argumentelor animate şi inanimate, care sunt obiectele acţiunii sau stării fiziologice (*A-şi aminti* **de mama**).

7. Compozitivul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal care caracterizează rolul tematic al argumentului ca material, component al unui obiect (*Casa este făcută din* **piatră**).

8. Instrumentul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal ce reprezintă rolul tematic al argumentului ca instrument (*Clopotarul bătea într-un **clopot***).

9. Mediativul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal ce desemnează rolul tematic al argumentului ca mijloc (*M-a învelit cu **cearşaful***).

10. Elementivul sau **forţa** este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal *ce* caracterizează rolul tematic al unui argument activ inanimat producător de acţiuni (de obicei, natural, stihiinic: ***Soarele** a decolorat pânza*).

11. Onomasivul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal care denumeşte rolul tematic al unui argument care funcţionează ca nume sau poreclă a unui obiect animat sau inanimat (*Oamenii din sat îl numeau **Venetic***).

12. Locativul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal ce reprezintă rolul tematic al argumentului care desemnează locul (*A plecat **în ţări străine***).

13. Descriptivul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal ce caracterizează rolul tematic al argumentului ca purtător al însuşirii, exprimate de predicat (*Cămaşa era în **pătrăţele** Geamurile erau **mici***).

14. Rezultativul este funcţia semantică atribuită de verb unui nominal ce reprezintă rolul tematic al argumentului care apare ca rezultat al unei acţiuni (*A născut **un băiat***).

În cadrul verbelor, în special ale celor polisemantice, au loc transformări ale rolurilor tematice care provoacă derivarea semantică şi crearea unui nou sens în cadrul structurii semantice a cuvântului. Investigaţiile au arătat că, în principiu, verbele polisemantice pot fi clasificate în aceleaşi clase ca şi verbele monocemantice: 1. Sb. agent + V + C. d. pacient; 2. Sb. agent + V + C. d. pacient /obiect; 3. Sb. agent + V + C. d. obiect (concret); 4. Sb. agent + V + C. d. obiect (abstract); 5. Sb. agent + V + C. d. obiect (unic); 6. Sb. agent + V + C. d. obiect (concret /abstract) 7. Sb. agent + V + C. d. obiect (concret / instrument incorporat); 8. Sb. agent /obiect + V + C. d. pacient /obiect; 9. Sb. agent + V + C. d. obiect (loc incorporat); 10. Sb. agent + V + C. d. parte a corpului; 11. Sb. agent / instrument (sursă) + V + C. d. pacient /obiect; 12. Sb. agent + V + C. d. onomasiv; 13. Sb. agent + V + C. d. obiect /pacient / rezultat incorporat; 14. Sb. agent / sursă + V + C. d. Experimentator; 15. Sb. obiect + V + C. d. pacient / obiect;

16. Sb. elementiv + V + C. d. pacient / obiect; 17. Sb. experimentator + V + pacient /obiect;

Repartizarea verbelor polisemantice se face după sensuri, astfel încât acelaşi verb poate ţine de clase diferite în funcţie de caracteristicile semantice ale rolurilor tematice ale cutărui sau cutărui sens.

Structura actanţială a verbelor polisemantice este diversă. De exemplu, primul actant al verbului *a cuprinde* are în marea majoritate a cazurilor rol de agent, iar al

BDD-A6950 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:13 UTC)

doilea actant rol de pacient: **Sb. agent + V + C. d. pacient** (a cuprinde „a îmbrățișa" [Sb. agent + V + C. d. pacient]: *Mama m-a cuprins*.). O altă structura se actualizează în cazul unui sens conotativ: A cuprinde* – „apune stăpânire, a cuceri" [Sb. obiect /sursă (abstract :stări sufleteşti, stări fizice) + V + C. d. experimentator]: (*Pe soldat l-a cuprins neliniştea*. *Tristețea m-a cuprins*). În exemplul (*Ploaia a cuprins toată țara*), primul actant al verbului are rol de **elementiv** (*rol tematic al unui argument activ inanimat producător de acțiuni*), iar al doilea actant are rol de **obiect.** Verbul dat se utilizează şi cu sensul „de a fi alcătui din…, a conține" (Manualul *cuprinde 4 capitole*). Exemplul respectiv actualizează structura [Sb. obiect (concret: lucrări, texte) + V + C. d. obiect (concret)]. După cum se poate observa, transformarea rolurilor tematice poate crea noi sensuri în structura semantică a cuvântului. În această ordine de idei vom face o clasificare a unui şir de verbe polisemantice, ținând cont de sensurile lor în raport cu structura actanțială a acestora. Deoarece inventarul de verbe respective este destul de mare, vom supune analizei un număr neînsemnat de exemple:

A depăşi* – 1. „a întrece pe cineva care merge în aceeaşi direcție". [Sb. agent + V + C. d. pacient]: *Sportivul l-a depăşit pe adversar*.

A depăşi* – 2. „a trece peste o limită". [Sb. agent + V + C. d. obiect (abstract)]: *Omul acesta a depăşit orice limită*.

A depăşi* – 3. „a întrece puterile, atribuțiile sau competența cuiva" [Sb. obiect (abstract) + V + C. d. pacient]: *Problema aceasta îl depăşeşte pe elev*.

A descoase* - 1. „a descoase din cusături" [Sb. Agent + V +C. d. obiect] *Mama descoase o rochie*.

A descoase* – 2. (fig.) „a pune cuiva multe întrebări stăruitoare pentru a afla anumite lucruri". [Sb. agent + V + C. d. pacient]: *Anchetatorul îl descoase pe infractor*.

A deține* – 1. „a avea un lucru în stăpânire". [Sb. destinatar + V + C. d. obiect (concret)]: *Unii dețin mai multe case*. 2. a poseda" [Sb. destinatar + V + C. d. obiect (titlu, premiu; post, funcție)]: *Domnul Florea deține postul de director*.

A deține* – 3. „a închide pe cineva (pentru cercetări sau după ce a fost condamnat)"[Sb. agent + V + C. d. pacient]: *Polițiștii îl dețin pe infractor*.

A dezarma* – 1. „a-i lua cuiva armele" [Sb. agent + V + C. d. pacient]: *Inamicul a dezarmat unitatea noastră*. 2. „a-şi limita sau lichida forțele militare şi armamentul" [Sb. agent (state) + V + C. d. pacient]: *SUA şi-a dezarmat o parte din forțele militare*. 3. (fig.) „a pune pe cineva în imposibilitate de a răspunde" [Sb. agent + V + C. d. pacient]: *Profesorul l-a dezarmat pe student*.

A domina* – 1. „a ține pe cineva sub influența sa" [Sb. agent + V + C. d. pacient]: *Directorul ne domină*.

A domina* – 2. „a întrece prin înălțime" [Sb. obiect + V + C. d. obiect]: *Turnul domină împrejurimile*.

A domina* 3. „a se impune prin număr, intensitate, valoare (sport) a-şi întrece adversarul" [Sb. agent + V + C. d. pacient]: *Armatele turceşti o dominau pe cea a lui Ştefan cel Mare*.

*A eclipsa** – 1. „a întuneca total sau parțial un alt corp ceresc" [Sb. agent + V + C. d. obiect (corp ceresc)]: *Soarele a eclipsat luna*.

A eclipsa* – 2. (fig.) „a lăsa în umbră, a întrece" [Sb. agent + V + C. d. pacient]: *Tânăra actriță le eclipsează pe cele mai în vârstă*.

BDD-A6950 © 2010 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:13 UTC)

A forma* – 1. „a da ființă şi formă unui lucru, a face” [Sb. agent + V + C. d. obiect (concret)]*: Domnul Becali a format o echipă de fotbalişti*.

A forma* – 2. „a instrui pe cineva într-o profesie” [Sb. agent + V + C. d. pacient]: *Maistrul Ion Florea a format mulți lăcătuşi*.

A murdări* – 1. „a păta” [Sb. instrument + V + C. d. obiect (concret)]: *Cerneala a murdărit fața de masă*.

A murdări* – 2. „a compromite” [Sb. instrument + V + C. d. pacient]: *Afacerea aceasta l-a murdărit pe contabilul-şef*. Definițiile sunt date în cea mai mare parte după „Dicționarul general al limbii române” de Vasile Breban.

Astfel, în cadrul verbelor polisemantice se înregistrează o paletă largă de argumente care au roluri dintre cele mai diverse.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Е. В. Падучева. *Глаголы созидания образа лексическое значение и семантическая деривация* // Вопросы языкознания, 2003, nr. 6. – p. 30-46.

2. Ю. Д. Апресян. *Экспериментальное исследование семантики русского глагола*. – Москва, Наука, 1967.

3. R. Chiricuță-Marinovici. *Cu privire la o nouă grupare a verbului pe baza anumitor caractere ale conținutului lor semantic* // Cercetări de lingvistică, 1966, nr. 1. – p. 43-47.

4. В. В. Богданов. *Семантико-синтаксическая организация предложения* – Ленинград, Издательство Ленинградского Университета, 1977.

5. Vasile Breban. *Dicționar general al limbii române*. – Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1992, vol. 1-2.

BDD-A6950 © 2010 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:13 UTC)